

Danuta HYŻAK
Kuratorium Oświaty w Poznaniu

ZGODNOŚĆ WYNIKÓW DWU RODZAJÓW OCENIANIA

*Najpierw wymaga się od nauczycieli, aby oddawali się nauczaniu
„całą duszą” a potem – aby stali się „nieczuli”
w momencie oceniania i egzaminowania*
Stefan Wołoszyn

Reforma systemu edukacji przywiązuje wielką wagę zarówno do oceniania wewnętrznego jak i zewnętrznego. Jedno i drugie jest przydatne dla rozwoju ucznia, gdyż stanowi element systemu oceniania. Ten z kolei jest istotnym składnikiem diagnozy i ewaluacji procesu kształcenia oraz określania jakości pracy szkoły (Kropiwnicki, 2002). Ocenianie wewnętrzne i zewnętrzne to dopełniające się elementy systemu oceniania (Denek, 2002). Pomimo zarysowujących się między nimi istotnych różnic są one w pewnym stopniu zbieżne, albowiem zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku przy konstruowaniu kryteriów oceniania wykorzystuje się podstawy programowe kształcenia ogólnego.

DWA SYSTEMY OCENIANIA OSIĄGNIĘĆ UCZNIÓW

Ocenianie wewnątrzszkolne i zewnętrzne, mimo iż koncentrują się na innych aspektach oceniania, badają to samo — osiągnięcia uczniów. Ocenianie osiągnięć uczniów jest procesem trudnym i skomplikowanym. Nie jest ono celem samym w sobie, lecz ma pomóc uczniowi w poznaniu własnych możliwości, budowaniu właściwej motywacji, nabywaniu wiedzy i kształtowaniu zainteresowań.

Modernizacja i optymalizacja kontroli wyników nauczania uczniów wymaga wzbogacenia dotychczasowych sposobów kwalifikowania ich osiągnięć szkolnych o nowe metody (Denek, Kuźniak 2001). Poszukuje się rozwiązań ekonomicznych, umożliwiających jednoczesne sprawdzanie wiedzy dużej ilości uczniów w możliwie krótkim czasie. Spełniają je sprawdziany i egzaminy zewnętrzne, które diagnozują wiedzę uczniów w innej dla nich sytuacji i stwarzają nowe perspektywy diagnostyce edukacyjnej.

Żeby móc sprawdzić osiągnięcia uczniów, trzeba najpierw sformułować oczekiwania co do nich. Podstawą do formułowania naszych oczekiwań odnośnie osiągnięć uczniów są standardy wymagań programowych, czyli normy osiągnięć uczniów, uznanych za niezbędne na danym szczeblu kształcenia (Niemiernko, 2002). W ocenianiu zewnętrznym są nimi standardy wymagań egzaminacyjnych, będące uszczegółowieniem zawartych w Podstawie programowej kształcenia ogólnego osiągnięć, wymaga-

nych od uczniów na końcu danego etapu kształcenia. Ocena końcoworoczna jest więc w dużej mierze oceną osiągnięć tego, co jest również oceniane zewnętrznie (Bednar-kowa, 2002). Stąd należy oczekiwać pewnej zgodności wyników uzyskanych na egzaminie zewnętrznym ze średnią ocen na świadectwie szkolnym. Kierując się tą przesłanką postanowiono odpowiedzieć na pytanie — Czy i w jakim stopniu średnia ocen z wybranych przedmiotów jest zgodna z wynikiem sprawdzianu i egzaminu zewnętrznego?

Aby na nie odpowiedzieć zaczerpnięto informacje z 22 szkół podstawowych i 8 gimnazjalnych znajdujących się na terenie powiatu gnieźnieńskiego i poznańskiego.

Szkoły po otrzymaniu wyników z Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej, przystąpiły do ich szczegółowej analizy pod wieloma aspektami, a następnie dokonały porównania wyników końcoworocznych z wynikami sprawdzianu i egzaminu zewnętrznego.

W szkołach podstawowych z wynikiem oceny zewnętrznej porównywano średnią zsumowanych ocen z czterech przedmiotów: języka polskiego, matematyki, historii i przyrody. Z analizy tych danych wynika, że w pięciu szkołach wyniki sprawdzianu są w 90-95% zgodne z wynikami końcoworocznymi, w ośmiu zgodność mieści się w granicach 80 do 90%, czterech 70 do 80%, w trzech 60 do 70%, a w pozostałych poniżej 60%.

W gimnazjach wynik egzaminu porównywano ze średnią ocen wybranych przedmiotów: w części humanistycznej (języka polskiego, historii, WOS-u, sztuki), w części matematyczno — przyrodniczej (matematyki, fizyki, chemii, geografii i biologii).

Analiza danych części humanistycznej ukazała, że w jednym gimnazjum średnia ocen z przedmiotów w 95% pokrywa się z wynikiem egzaminu zewnętrznego, czterech w 80-90%, jednym w 74% i pozostałych w 60 — 70%. Natomiast w części matematyczno-przyrodniczej zgodność w granicach 90 — 95% osiągnęły dwa gimnazja, jedno w 83%, dwa w 70 — 80% i trzy w granicach 60 — 70%.

Poczynione analizy wykazały pewną zgodność między wynikami sprawdzianu i egzaminu zewnętrznego a średnią ocen na świadectwie szkolnym. Dla większości uczniów nie były one zaskoczeniem, lecz potwierdziły ich szkolne osiągnięcia. Wyniki znacznie różniące się najczęściej otrzymywali uczniowie mający opinię Poradni Psychologiczno — Pedagogicznej o dostosowaniu wymagań do możliwości ucznia.

WPLYW NAUCZYCIELI NA ZGODNOŚĆ WYNIKÓW OCENIANIA WEWNĘTRZNEGO Z ZEWNĘTRZNYM

Ocenianie osiągnięć uczniów jest jednym z najtrudniejszych obowiązków, gdyż wiąże się z ogromną odpowiedzialnością nauczyciela. Jest to odpowiedzialność za umiejętne uruchomienie zakładanych funkcji oceny jako jednego z mechanizmów rozwoju i sukcesu ucznia (Strykowski, Strykowska, Pielachowski, 2003). Dotyczy ona wykorzystywania wyników oceniania do doskonalenia warsztatu pracy nauczyciela i programów nauczania oraz wewnątrzszkolnego systemu oceniania. Oceny uczniów w dużym stopniu świadczą o jakości pracy nauczyciela, gdyż nauczyciel oceniając ucznia jednocześnie odpowiada za rezultaty własnej pracy. Ponadto pojawienie się w polskim systemie edukacyjnym sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych wiąże się z poczuciem odpowiedzialności przez nauczyciela za zgodność lub rozbieżność ocen

wewnątrzszkolnych z zewnętrznymi. Tak więc kontrola i ocena osiągnięć uczniów wymaga odpowiednich kompetencji nauczyciela, które Bolesław Niemierko nazywa kompetencjami w zakresie diagnozy edukacyjnej. Należy do nich: dobranie narzędzi ewaluacji do rodzaju decyzji dydaktycznej, która ma być podjęta; wytworzenie odpowiednich narzędzi diagnozy do rodzaju podejmowanych decyzji dydaktycznych; stosowanie narzędzi pomiaru osiągnięć uczniów oraz interpretowanie uzyskanych przez nich wyników; wykorzystywanie wyników ewaluacji osiągnięć uczniów; zbudowanie trafnych, opartych na pomiarze, procedur oceniania osiągnięć uczniów wyrażonych w stopniach szkolnych; przedstawianie wyników ewaluacji całej społeczności szkolnej oraz rozpoznawanie nieetycznych, nierealnych i niewłaściwych metod badania osiągnięć szkolnych uczniów (Sołtys, Szmiigel, 1997).

Egzaminy zewnętrzne niejako wymusiły na nauczycielach większe zainteresowanie się mało dotychczas popularnym pomiarem dydaktycznym oraz podjęcie doskonalenia w tym kierunku. Ułatwiły również dostęp nauczycieli do wystandaryzowanych narzędzi.

By przekonać się, czy w wyżej badanych szkołach na zgodność wyników oceniania zewnętrznego z wynikami końcoworocznymi mają wpływ szkolenia kadry pedagogicznej, przeanalizowano udział nauczycieli danej szkoły w szkoleniach na egzaminatorów oraz ich przygotowanie w zakresie pomiaru dydaktycznego.

W zakresie pomiaru dydaktycznego kursy doskonalące ukończyło 197 nauczycieli, co stanowi 32% ogółu zatrudnionych. Analiza danych poszczególnych szkół wykazała wpływ przygotowania nauczycieli w zakresie pomiaru dydaktycznego na zgodność wyników pomiędzy ocenianiem zewnętrznym a średnią ocen na świadectwie. Szkoły, w których przeszkolono powyżej 50% rady pedagogicznej osiągnęły zbieżność w granicach 80-90%, a więc wyższą niż pozostałe.

Wprowadzenie egzaminów zewnętrznych wiąże się z nową funkcją nauczyciela — egzaminatora zewnętrznego. Egzaminator jest po to, aby sprawdzić i ocenić osiągnięcia uczniów na danym etapie edukacyjnym z zachowaniem identycznych procedur. Funkcja ta obarczona jest ogromną odpowiedzialnością i wymaga uwzględnienia takich aspektów osobowości egzaminatora jak profesjonalizm i obiektywizm. Cele szkolenia egzaminatorów realizowanego przez Komisje Egzaminacyjne zostały sformułowane tak, aby wyeksponować konieczność przestrzegania przez egzaminatora zasad etycznych, zbudowanych na podwalinach: niezależności, uczciwości, rzetelności, dokładności, niezawodności oraz przyjmowania właściwych postaw wobec egzaminowanych uczniów (Lubina, 2002). Egzaminatorom stawia się wysokie wymagania. Nauczyciele przeszkoleni na kursach dla egzaminatorów powinni w lepszy sposób przygotowywać swoich uczniów do zewnętrznego mierzenia ich umiejętności. Przesłanka ta jest próbą odpowiedzi na kolejne pytanie — Czy istnieje związek pomiędzy liczbą przeszkolonych nauczycieli na egzaminatorów a zgodnością dwu rodzajów oceniania? W badanych szkołach pracuje 42 egzaminatorów. Analiza danych poszczególnych szkół ujawniła, że przeszkolenie nauczycieli w zakresie oceniania zewnętrznego nie wpływa na zgodność wyników oceniania zewnętrznego z wewnątrzszkolnym. Z tego powodu zapytano dyrektorów szkół o poziom wykorzystania nauczycieli posiadających kwalifikacje egzaminatora. Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że nauczycieli z uprawnieniami egzaminatora najczęściej wykorzystuje się w pracach związanych z ocenianiem zewnętrznym, a więc do: analizowania wyników; przeprowadzania i nadzorowania

próbnych sprawdzianów i egzaminów oraz oceniania prac uczniów; prezentowania wyników radzie pedagogicznej; planowania i budowania programów naprawczych. Ponadto nauczycieli tych angażuje się do prac zespołów samokształceniowych i organizacji szkolnych konkursów przedmiotowych.

Kompetencje egzaminatorów w zakresie pomiaru dydaktycznego powinny być wykorzystane w większym zakresie np. do konstruowania narzędzi pomiaru czy dzielenia się wiedzą z innymi nauczycielami.

ZAKOŃCZENIE

Opisane rozważania wymagają szerszych badań dotyczących zgodności dwu rodzajów oceniania oraz powinny skłaniać nauczycieli do głębszego zainteresowania się zewnętrznym i wewnętrznym pomiarem dydaktycznym. Oba rodzaje pomiaru dydaktycznego mogą stanowić dla siebie swoiste kryterium trafności (Walczak, 2002). Informacja o wynikach wyrażona tylko w punktach czy stopniem szkolnym nie będzie miała wartości użytkowej, jeśli nie dołączy się do niej odpowiedniego komentarza, dostosowanego do poziomu rozumienia uczniów i budzącego nadzieję na odnoszenie sukcesów.

Zarówno w ocenianiu wewnątrzszkolnym, jak i w przypadku egzaminów zewnętrznych zauważa się w ostatnim czasie tendencję do przenoszenia nacisku z precyzyjnego ustalania wyników uczenia się na trafne, więc powodujące właściwe wykorzystanie, komunikowanie informacji o osiągnięciach ucznia (Stróżyński, 2003).

LITERATURA

- Bednarkowa W., (2002), *Komplementarność lub/i (lubi) korelatywność oceniania wewnątrzszkolnego i zewnętrznego*, [w:] B. Niemierko, J. Brzdąk (red.), *Dwa rodzaje oceniania szkolnego. Ocenianie wewnątrzszkolne i zewnętrzne a jakość pracy szkoły*, WSiP, Katowice.
- Denek K., (2002), *Dopełniające się elementy systemu oceniania*, [w:] K. Wenta, E. Perzycka (red.), *Reforma edukacyjna w diagnozie i ewaluacji*, Agencja Promocji Nauki i Kultury MENOS, Szczecin.
- Denek K., Kuźniak I., (2001), *Projektowanie celów kształcenia w reformowanej szkole*, ERUDITUS, Poznań.
- Kropiwnicki J., (2002), *Mierzenie jakości w szkole (placówce)*, Jelenia Góra.
- Sołtys D., Szmigel M., (1997), *Doskonalenie kompetencji nauczycieli w zakresie diagnozy edukacyjnej*, Wyd. Zamiast Korepetycji, Kraków.
- Lubina E., (2002), *Dylematy etyczne egzaminatora w kontekście treści szkolenia dla egzaminatorów*, [w:] B. Niemierko, J. Brzdąk (red.), *Dwa rodzaje oceniania oceniania szkolnego. Ocenianie wewnątrzszkolne i zewnętrzne a jakość pracy szkoły*, Katowice.
- Stróżyński K., (2003), *Pedagogiczny sens oceniania-komunikowanie wyników*, [w:] B. Niemierko (red.), *Trafność pomiaru jako podstawa obiektywizacji egzaminów szkolnych*, Wyd. Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej, Łódź.
- Strykowski W., Strykowska J., Pielachowski J., (2003), *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, eMPE², Poznań.
- Walczak W., (2002), *Relacje między ocenianiem wewnątrzszkolnym a zewnętrznym*, [w:] B. Niemierko, J. Brzdąk (red.), *Dwa rodzaje oceniania szkolnego. Ocenianie wewnątrzszkolne i zewnętrzne a jakość pracy szkoły*, WSiP, Katowice.